

MENYHÁRT ÁDÁM

Menyhárt Ádám könyvismertetése Lenkovics Barnabás: Ember és emberség című könyvéről

I. BEVEZETÉS

Lenkovics Barnabás opusa nem elsősorban jogtudományi, hanem társadalomtudományi mű. Pokol Béla – nem túl magyaros, de találó – szavaival élve: a jogtudomány társadalomtudományosodik.

Az opus a harmadik, befejező része a szerző trilógiájának, az első kötet az *Ember és tulajdon* (2013), a második rész az *Ember és jog* (2018), míg a befejező, jelen könyvismertetés tárgyát képező mű az *Ember és emberség* (2023) címet kapta.

Mindegyik címben szerepel az Ember, mint közös fogalmi eleme valamennyi munkának, méghozzá első helyen állóan, nem véletlenül. Az utolsó részben viszont már a címben sem szerepel a jog, illetve semmilyen jogintézmény, megint csak nem véletlenül. A polgári jog tudománya és terrénuma ugyanis hiába részben vagyoni jog, részben személyi jog, mégis ember alkotta jog, és a jog van értünk, emberekért, nem pedig az ember a jogért.

Ahogy pedig Tamási Áron trilógiájában Ábel ember- és jellemfejlődésen megy keresztül, úgy történik ez Lenkovics Barnabás esetében is.

Paradoxon, hogy Lenkovics Barnabás, aki egész életében dologi joggal, azon belül szűkebben tulajdonnal és tulajdonjoggal foglalkozott, most már egy ideje az emberrel és csak az emberrel foglalkozik, legújában a családi jog keretében.

Az *Ember és tulajdon* arra kereste a választ, hogy az új, fiatal, feltörekvő nemzedék vajon képes lesz-e arra, hogy a kétszer is kudarcba fulladt valódi polgárosodást és a nyugati demokráciákhoz való felzárkózást megvalósítsa.

Az *Ember és jog* című művében a szerző azt vizsgálta, hogy vajon az emberi jogok beolvadnak-e az emberi személyiségbe, és vajon az ember képes lesz-e megmenteni a földet.

Az *Ember és emberség* pedig azt kutatja, hogy mi kell ahhoz, hogy jó emberré, emberséges emberré váljunk, és arra a végkövetkeztetésre jut, hogy vissza kell térni a vallási alapokhoz, a hithez és az erkölchöz.

Ahogy a szerző fogalmaz: „A jó ember fogalmának sok szinonimája, azonos vagy rokon értelmű kifejezése van: rendes ember, derék ember, becsületes ember, tisztességes ember, emberséges ember.”^[1]

[1] Lenkovics, 2023, 13.

Erkölcös ember, vallásos ember, hithű ember, igaz ember – teszi hozzá a jelen könyvismertetés szerzője, de a sort a végtelenségig lehetne folytatni.

Ahogy pedig Ulpianus fogalmaz:

„*Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.*”^[2]

A tisztességes, emberséges ember eszményének megvalósításához tenni és dolgozni kell, nem elegendő passzivitásban maradni, itt kevés a *neminem laedere* parancsa, de kevés a Tízparancsolat is, mert azok az emberséges ember minimumának alapjai. A tisztességesen élni parancsának érvényesüléséhez tenni is kell: jót, igazat és teremtetőt kell cselekedni, példát mutatva másoknak, embertársainknak.

A jelen mű gerincét adó első rész, amely a *Család védelme* címet viseli, egy egyeztetendő kutatás gyümölcse, ugyanis a szerző a 2021-es évre a házasság és a család jogi védelmével kapcsolatosan kapott kutatási megbízást, más közép- és kelet-európai professzorokkal egyetemben.

A kötet második része pedig az *Alkalmi írások, előadások* címet viseli, és változatos tartalmú és tárgyú, egymáshoz szorosan nem kapcsolódó írásokból áll, egy közös nevezővel: mindegyik szerzője Lenkovics Barnabás.

Egy közel 500 oldalas gyűjteményes művet nem lehet teljes egészében ismertetni, már csak a terjedelmi korlátok miatt sem, ezért a jelen könyvismertetés a könyvnek csak az első részével foglalkozik, amely 5 tanulmányból áll.

Ezt az első részt tekinthetjük a könyv általános részének, amely homogén szabályozási területű, csak és kizárólag a családi joggal foglalkozik, azon belül is a házasság és a család védelmével. A könyv különös részének nevezhető második rész, amely tárgyat tekintve rendkívül heterogén, kimarad tehát jelen könyvismertetésből.

II. A CSALÁD VÉDELME NEK ALKOTMÁNYOS ALAPJA

Ez a tanulmány a legterjedelmesebb mind közül, a maga közel 100 oldalával.

A család védelme nemcsak jogi, hanem társadalomtudományi feladat, már a jog előtti időkben is létezett mint természeti és morális törvény és kiterjedt az utódokra, a szülő társakra, a családi közösségekre a jogos önvédelem útján.

Sajnálatos módon pont Európában, a nyugati civilizáció bölcsőjében nem működik a házasság és a család természetes egysége, ugyanis az európai kontinens népessége folyamatosan fogy és öregszik. Francis Fukuyama nevezi ezt a folyamatot a Nagy Sztébtomlásnak. A szerző joggal teszi fel a kérdést, hogy mennyiben lehet jogi eszközökkel ezt a folyamatot akadályozni, mit tehet az állam és a jog ebből a célból.

[2] Ulpianus in D. 1,1,10,1.

Ne feledjük, hogy az állami paternalizmus gyengíti a család erejét, hiszen akiről az állam gondoskodik, annak nincs szüksége családi gondoskodásra. De ez csak egy látszólagos ellentét: az állam a családban élőkéről fokozottan gondoskodik.

A házasság és a család válsága, a válság tünetei nem újkeletűek, viszont ami az újdonság erejével hat, az ennek a válságnak a tömeges mértéke, amely a társadalom demográfiai összeroppanását eredményezheti.

Ennek a vészjósló mértékű válságnak az alapját Lenkovics Barnabás nagyon helyesen az általános értékválságban látja, amelynek több kiágazási vetülete van, és amely egyenesen Európa furcsa halálához (Douglas Murray) vezethet.

„A hit elvesztésével a fix értékek iránti bizalom is elveszett”^[3] – írja Lenkovics Barnabás.

Érdekes paradoxon, hogy a szerző a visszatérő, fix értékeknek pont azt a házasságot és családot tekinti, amely maga is válságban van. Hogy képes egy beteg sejt meggyógyítani Európát teljes emberiségét?

A válasz erre az, hogy ha magunkat meg tudjuk változtatni, akkor ezzel meg tudjuk változtatni a körülöttünk lévő világot is. Ha sikerül megmenteni a házasság és a család intézményét, akkor ezzel magát az embert és az emberi társadalmat mentjük meg. A jog alkalmas eszköz arra, hogy megvédje és támogatásával megerősítse a házasság és a család intézményeit, amelyek az emberért vannak.

Ehhez az alapvető értékeket is át kell írni a jogba, a jogon kívül értékeket jogi fogalomként kell teremteni. A családvédelem végső letéteményesei a politikai pártok, ezért a család- és gyermekvédelem és a népesedéspolitika mindenkor az uralkodó, kormányzó pártok pártpolitikai eszközei útján irányíthatók.

A tanulmány további részében a szerző a házasság és a család szabályait részletesen elemzi a hazai alkotmányos és a nemzetközi, elsősorban az ENSZ-, illetve uniós dokumentumokban, ideértve a kérdés gyakorlati oldalát is (strasbourgi gyakorlat, magyar Alkotmánybíróság gyakorlata).

Végül bölcsen állapítja meg Lenkovics Barnabás azt, hogy a sikerhez önmagában a jogi eszközök kevesek, ezekhez szükséges anyagi fedezet is, továbbá kell a törekvéseknek egy magas szintű társadalmi elismerése és egyetértő támogatása is. Magát a házasságot sem lehet pusztán szerződésnek tekinteni, az annál jóval több: morális és spirituális szövetség (szövetségi házasság).

„A jog – sem a családjog, sem az alkotmányjog – nem lehet meg emberkép és társadalomkép mint cél és érték nélkül”^[4] – zárja a tanulmányt a szerző.

III. A HÁZASSÁG ÉS A CSALÁD FOGALMA ÉS ÉRTELMEZÉSE

Az alapvető alkotmányos értékeket, úgyis mint a házasságot és a családot, olyan jogi fogalmaknak kell tekinteni, amelyek természetüknél fogva általánosak, átfogóak és keretjellegűek, generálklauzulák formájában jelentkeznek.

[3] Lenkovics, 2023, 44.

[4] Lenkovics, 2023, 90.

Szinte sokkolónak hat az a megállapítás, hogy az ember életének három legjelentősebb mozzanata: a születés, a házasságkötés és a halál közül – tipikusan – csak egyről dönt maga, a házasságkötésről. Ez egy igen felelősségteljes, megalapozott döntést igényel, amely a fiataloknál egyre több időt vesz igénybe.

A szerző Konrad Lorenz-et idézi, hogy mi a fontos a párválasztásnál: „tisztességes legyen a lány – és a fiú sem kevésbé”.

A valódi, tartalmas házasságnak három ismérve van, Javier Hervada jogfilozófus szerint, Szent Ágoston nyomán:

- *Bonum prolis* (a gyermekek java),
- *Bonum fidei* (a hűség és egység java),
- *Bonum sacramenti* (a felbontathatatlanság java).

A házastársi hűség az egyik legértékesebb emberi erények közé tartozik: elköteleződést és kitartást jelent választott párunk mellett. A hűség levezethető a *pacta sunt servanda* elvéből is. Noha az ember – kezdetekben – természeténél fogva poligámnak volt tekinthető, később, elsősorban az egészséges utódok nemzése céljából, a monogámia vált uralkodóvá, amely – értelemszerűen – a házastársi hűség kialakulását, kiépülését megerősítette.

A család fogalmát még nehezebb meghatározni, mint a házasságét, bár a fogalmat triviálisnak tekintjük. Az ember társas lény (Aronson), közösségi lény, jó esetben családba születik, ott nő fel és maga is családot alapít.

A család és a társadalom legnagyobb értéke pedig maga a gyermek, akinek a legjobb érdeke (a magyar jogi szóhasználatban: „mindenkefelett álló érdeke”) az, hogy harmonikus családban nőjön fel.

A harmonikus családi lét alapja a bizalom, az ősbizalom állapotának a kialakulásában pedig a meghatározó a gyermek első három éve, mind az anya-gyermek, mind pedig az apa-gyermek kapcsolat tekintetében.

A család pedig szeretetközösség, a szeretet egyik alapja a bizalom, a bizalom révén tud majd nyitni a gyermek a többi ember felé és később tud maga is házasságot kötni, családot alapítani és gyermeket vállalni.

Míg az anyai szeretet természeténél fogva feltétlen, addig az apai szeretet feltételes, azt ki kell érdemelni és el lehet veszíteni (Erich Fromm: *A szeretet művészete*). A két szeretet kiegyensúlyozza egymást, a gyerekből kiegyensúlyozott felnőtt lesz.

A hűség és a szeretet mellett Lenkovics Barnabás szerint a hit az, amely még alapvető fontosságú a család összetartó ereje szempontjából. Hinni lehet és kell is a házasságban, a házastársi hűségben és a szeretet erejében is. A feminizmusból pedig át kell váltani a familizmusba, amely a család, a férfi, a nő és a gyermekek egységét tartja szem előtt.

Végezetül a szerző megállapítja, hogy Magyarország Alaptörvényének van határozott értékrendje, nemzeti és alkotmányos önazonossága, emberképe, házasság- és családmodellje, amelyek védelméhez szilárd alkotmányos alapokat és kereteket biztosít. A kereteket viszont a társadalmi közakaratnak kell megfelelő tartalommal kitöltenie!

IV. KRÍZIS VAGY EVOLÚCIÓ?

A házasság és a család válsága kapcsán feltett fenti kérdés tekintetében Lenkovics Barnabás egyértelműen azt a választ adja, hogy a társadalom és a jog ezen két alapintézménye krízisben van. Ennek a legnyilvánvalóbb jele az a tény, hogy a társadalmi reprodukció olyan nem látott mértékre süllyedt, hogy most már cselekedni kell, különben az európai fehér ember a kipusztulás szélére süllyed, amellyel egyben az európai kultúra is elvész.

Az evolúció tekintetében felhívja a szerző a figyelmet arra, hogy lehet, hogy az emberré válás folyamata biológiai értelemben már befejeződött, de a jó emberré, a jobb emberré, az emberségesebb emberré válásé még nem, és nem is fejeződhet be soha. Ennek viszont alapvető feltétele az, hogy az emberi faj megmaradjon, életben maradjon, szaporodjon.

A bibliai idézet szerint (Mózes könyve 9.1):

„Azután megáldá Isten Noét és az ő fiait, és azt mondá nekik: Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet.”

A reprodukciós válság gyökere a házasság és a család válsága, annak gyökere pedig az ember válsága. Utóbbi pedig egy értékválság, a jelenlegi társadalom tagjai értékmentes emberek, értékek nélkül, illetve esetleges értékeik a rangsor alján szerepelnek.

A krízis kezeléséhez Lenkovics Barnabás komplex, ösztudományos megközelítést sürget, holisztikus szemlélettel, akárcsak egy beteg embernél a tudományos konzílium esetén. Nem elegendőek tehát csak a jogi eszközök, hanem valamennyi embertudomány, természet- és társadalomtudomány (biológia, humánantológia, pszichológia, szociológia, közgazdaságtan stb.) eszközrendszerének igénybe vételét sürgeti.

Jogi eszközökkel is szükséges védelmezni, támogatásokkal ösztönözni a házasságkötés intézményét és ezáltal serkenteni a családalapítási hajlamot.

Összegzésképpen pedig megállapítást nyer, hogy a társadalmi reprodukcióhoz a házasság és a család intézménye nélkülözhetetlen. A népességpótlás eszközeként nem szolgálhat idegen tömegek befogadása, mert az népesség- és egyben civilizációcserét fog eredményezni.

V. A CSALÁD MINT ÉRTÉK

A házasság, a család és a gyermekvállalás alapvető emberi értékek, válságuk tehát egyúttal értékválság is.

Az ember elsődleges, alapvető emberi kötelessége az élet természeti alapjainak, törvényeinek és általános értékeinek védelme és tiszteletben tartása.

Az ember nem képzelheti magát istennek (*homo deus*), aki a természet törvényei felett áll.

Az emberi jóság a legfőbb értékünk, szinonimája az emberség, a jog nyelvén az emberi méltóság, amely az emberi jogok hierarchiájának a csúcán áll – írja találón a szerző.

Jó emberré válni az emberré válás folyamata, életcél és egyben mindennapi program is.

A jog nyelvén az emberkép állandóan változik, a görög filozófiában az erényes ember, a római magánjogban a *bonus et diligens paterfamilias*, a francia jogban a *citoyen*, a korabeli magyar magánjogban a jó gazda.

Mindegyik emberkép közös jellemző jegye az ember legfőbb erénye, a tisztesség. A jóerkölcsök pedig keretbe foglalták a jogot már a kereszténység előtt is.

Az ember jobbá tételét az állam külső kényszerítő eszközökkel, a jog eszközeivel próbálja megvalósítani, ugyanezt az egyház az aktív szeretet belső, lelki erejével kívánja elérni.

A fenti eszméket azonban meg is kell valósítani, és a szerző szerint, amennyiben hiszünk az alapvető értékekben, a házasságban, a hűségben, a harmonikus családban, akkor ezek valósággá válhatnak. A tapasztalásból lesz valódi tudás, a tudásból közösségi hiedelem, a hiedelmekből pedig a hit.

A családot pedig az eredeti természeti törvények alapján újjá kell építeni, amelynek első alapköve az ősbizalom értéke.

Az alapvető értékeknek rendeltetése van, amelyekkel nem lehet visszaélni, az alapvető szabadságok nem változhatnak át szabadossággá.

„Az anyaság a nőiség leglényegesebb és legértékesebb eleme, ugyanúgy ahogy a férfiségé az apaság.”^[5]

Végezetül a fenntartható társadalmi fejlődés érdeke az, hogy az emberi civilizáció önpusztítása ne ismétlődjön meg, ezt elkerülendő, hinnünk kell alapvető értékeink, értékrendünk megtartó erejében, ahogyan Apánk, apáink hitte azokat.

VI. HÁZASSÁG ÉS CSALÁD: MÚLT, JELEN, JÖVŐ (KONFERENCIA-ELŐADÁS A POT 2021-ES ONLINE KONFERENCIÁJÁN)

A szerző szerint evolúciós szemlélettel megközelítve az ember maga is bio-pszicho-szociális lény, amely tény nagy hatással van a házasságára és a családjára is. Ez az evolúciós szemlélet a pszichológia után megjelent már a közgazdaságtanban és a történettudományban is, így nem kizárt annak jogtudományban való alkalmazhatósága sem.

Az ember fejlődéstörténeti áttekintését követően, a jelen állapot értékelése során megállapítható, hogy a házasság és a család intézményét tekintve nincs szükség paradigmaváltásra, azonban azokat újjá kell építeni, az alapjaiktól kezdve.

[5] Lenkovics, 2023, 178.

Az ember személyisége, embersége a kisebb-nagyobb közösségekben, azok tagjaiként bontakozhat és teljesebbé csak ki, amely közösségek legbelsőbb köre, legkeményebb magja a házasság és a család.

A természetes értékeinket meg kell őrizni, a megromlott házasságot nem ki-dobni, hanem megjavítani, megmenteni kell.

Az értékmentés során pedig nemcsak a házasságot és a családot, hanem Eu-rópa és az európai ember lelkét is meg kell menteni.

A család közös lényege pedig mindenütt a világon a közösséget összetartó és a tagjait megtartó bizalmi háló és szeretetközösség. Végül a szerző leszöge-zi, hogy az értékmentéshez mindenkinek személyesen kell hozzájárulnia, mert a házasság és a család a legszemélyesebb közügy.

VII. BEFEJEZÉS

Lenkovics Barnabás művéből egyértelműen kiderül az, hogy a szerző szemé-lyisége – akár csak Ábelé, a Trilógia végén – emberségében kiteljesedett, ő maga jó, bölcs ember, és személyével és műveivel arra ösztönöz minket, hogy mi is azzá váljunk.

Ahogy Ady Endre versében, az *Ember az embertelenségben* több mint száz esztendeje írja:

„Ékes magyarnak soha szebbet
Száz menny és pokol sem adhatott:
Ember az embertelenségben,
Magyar az úzótt magyarságban,
Újból-élő és makacs halott.
Borzalmak tiport országútján,
Tetőn, ahogy mindég akartam,
Révedtem által a szörnyüket:
Milyen baj esett a magyarban
S az Isten néha milyen gyenge.” [6]

IRODALOM

- Lenkovics Barnabás (2023): *Ember és emberség*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.
- Ady Endre (1916): *Ember az embertelenségben*. In: *Nyugat*. 1916/20. sz. Kiadóhivatal: VI., Budapest.

[6] Ady, 1916.

• Szerényi Gábor grafikája